

Совгіра Світлана Василівна,

д. п. н., професор Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини, Україна

Берчак Вікторія Сергіївна,

аспірант, Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

ОРГАНІЗАЦІЯ ТЕРИТОРІЙ РІЧКОВИХ ДОЛИН

При організації територій річкових долин найважливішими постають питання розміщення та поєднання різноманітних угідь (як природних, так і антропогенно-змінених): ріллі, луків, чагарників, пасовищ, лісомеліоративних насаджень, заболочених ділянок, доріг, забудови тощо.

Люди здавна тяжіли у своїх поселеннях до річок. Адже долина річки – специфічна територія, на якій умови (грунтово-гідрологічні, мікрокліматичні тощо) є надзвичайно сприятливими для вирощування численних сільськогосподарських культур. Саме тому серед причин антропогенізації ландшафтів долин малих річок вагома частка належить інтенсивному сільськогосподарському освоєнню водозборів.

Основним землекористувачем у басейнах малих річок є сільське господарство. Йому належить від 70 до 95% усіх освоєних тут земель. Частка сільськогосподарських земель на водозборах надзвичайно висока: для більшості малих річок України вона сягає 75–80% від їх загальної площі, а для окремих річок півдня – понад 85%. Значна розораність річкових долин спричинює інтенсивні процеси водної ерозії. Четверта частина усіх водозборів держави еродовані більш як на 50%. Окремі з них – на 70–75%.

Залісненість водозборів, здебільшого, складає 10–30%, лише окремі з них зарослі лісом на 40–60%. Більш заліснені басейни поліських та гірських річок (цей показник тут складає 20–40%, до 60%), менше – лісостепових та степових річок (від 1 до 13% площі).

Для річок, що протікають у промислово розвинених регіонах України характерна значна частка урбанізованих територій у долинах. Тут відсоток таких земель на водозборах може сягати 10–20%. Неосвоєні землі та неугіддя в державі, зазвичай, не перевищують 0,5% площі водозбору. Сучасний стан господарського освоєння річкових долин повністю порушив природний баланс ландшафтів. Проте, ще В. Докучаєв вказував на необхідність дотримання певного співвідношення між ріллею, лісом та луками у землеробських районах. Численними роботами вчених, зокрема В. Поліщуком, доведено, що найкращим співвідношенням ландшафтних комплексів є таке, коли частка природних незайманих ділянок та лісових насаджень у загальній площі території водозбору річки становить 15–30%; багаторічної трав'яної рослинності, включаючи заплаву, а також посіви багаторічних трав та протиерозійні сівозміни – 10–35%; а частка посівів однорічних сільськогосподарських культур – не більше 45–55% [1].

А. Яцик, А. Чернявська, А. Денисова доводять, що показник оптимального співвідношення природних та господарсько-змінених територій на водозборах малих річок Полісся, зокрема заліснення, має складати > 50 , багаторічної трав'яної рослинності (у т. ч. посіви багаторічних трав) – > 20 , посівів однорічних сільськогосподарських культур – ≤ 25 ; лісостепу відповідно – ≥ 15 ; > 30 ; ≤ 50 ; степу відповідно – ≥ 15 ; > 25 ; ≤ 55 ; гірських районах – ≥ 65 ; > 15 ; ≤ 15 [2].

Отже, річка, на водозборі якої (або хоча б в її долині) дотримується оптимальне співвідношення природних та антропогенно-змінених територій, має всі умови для нормального існування та свого відродження.

Список використаних джерел

1. Поліщук В. В. Малі річки України та їх охорона / Поліщук В. В. – Київ, 1988. – 32 с.
2. Яцик А. В. Руководство по контролю качества водных ресурсов в системе Госводхоза Украины / Яцик А. В., Чернявская А. П., Денисова А. И. – К. : ТВіМС, 1994. – 107 с.